

Janez Weiss

GOSPODJE ČRNOMALJSKI KOT PODPORNIKI REFORMACIJE NA KRANJSKEM

Gospodje, od leta 1463 baroni, Črnomaljski, so stara plemiška rodbina z Metliškega, ki se je v 15. stoletju uveljavila kot trdna zaveznica cesarja Friderika III. in njegove politike ter spadala med pomembnejše plemiške rodbine dežele Kranjske in njenih priključenih gospostev. V 16. stoletju jih na tako visokih položajih ali okoljih ne najdemo več, posedovali pa so nemajhne posesti in premoženjsko spadali v vrh kranjskega plemstva. O njihovem protestantizmu, pripadnosti idejam reformacije pred šestdesetimi leti 16. stoletja, nimamo izrecnih podatkov. Posledično ne vemo, ali je tedanja glava rodbine, Krištof (II.) Črnomaljski (1504–pred 1560), že spadal med protestante. Gotovo pa je mednje spadal njegov sin Janez (IV.) Črnomaljski (1536–1595), ki je po letu 1557 ustvaril trajno posestno osnovo v Gornji Avstriji, med letoma 1564 in 1572 pa prodal posesti na Kranjskem. Kot superintendent, ki je nadzoroval protestantsko šolstvo v Gornji Avstriji, je materialno podpiral predikante na Kranjskem, še posebno v Slovenski marki (na Dolenjskem), in bil v stikih z enim od prvih kranjskih protestantov, Matijo Klombnerjem. Prispevek umesti rod, oriše njegove posesti in izpostavi primere podpore protestantskim pridigarjem.

Protestantska reformacija je pojem, ki ga razumemo kot versko, kulturno in politično preoblikovanje severno-, zahodno- in srednjeevropskega prostora in je kot (so)posledica ali kot (so)vzrok sodoben s stoletjem njegovih izjemnih (makropolitčnih) sprememb in pretresov. Zajela je tudi s cesarsko habsburško rodbino povezan prostor notranjeavstrij-

skih dežel, katerega tesno vpleteni del je bila dežela Kranjska s priključnimi gospostvi Slovenske marke, Metlike, Krasa in Istre, ter še posebno njen vodilni politični sloj, plemstvo, segla pa je tudi med meščanstvo in kmečko prebivalstvo dežele. V okviru širnega Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti so ta ozemlja predstavljala rob imperija, prostor intenzivnega in permanentnega stika z *drugim*. To ozemlje je bilo (južni) del obširnega pasu od Baltika do Jadrana, kjer se je *Teutsch* stikal s tem, kar so pojmovali kot *Windisch* in *Slavisch*, z ožjim in s širšim slovanskim svetom. Te obrobne dežele v pojmovanjih sodobnikov predstavljajo prostor, kjer sta se ta dva svetova, njuni jeziki in kultura ter ljudje različnih stanov spajali, in če verjamemo Schönlebnu, najpozneje v 17. stoletju tudi spojili v nekakšno novo celoto. Od 15. stoletja naprej pa je bil to predvsem prostor trenja med krščanskim svetom in njegovim dednim sovražnikom, otomanskim imperijem. Kljub primerljivi obrobnosti in oddaljenosti od pomembnejših središč ter hkratni izpostavljenosti vojaškim pritiskom in s tem povezanim nestabilnostim so tudi prostor Kranjske zajeli procesi verskega, kulturnega in političnega preoblikovanja, ki jih časovno umeščamo v okvirno stoletje med najzgodnejšo pojavnostjo protestantskih idej (okoli 1527) in izgonom poslednjega protestantskega plemstva (1628). Univerzalne ideje reformacije je ta prostor prevzel, jih prilagodil svojim kulturnim in jezikovnim značilnostim, v njihovi širitvi na Balkan, v misijonskem delu – nemška historiografija ga po Leebu navkljub Kostrenčičevi objavi virov in poznejšim študijam ni pretirano upoštevala (Leeb 2009, 255)¹ – pa celo videl možnost trajnega miru in re-

- 1 Kostrenčičeva objava kranjske korespondence z Ungnadovim bibličnim zavodom v Urachu spada v leto 1874. Med ostalim vsebuje znamenito Ungnadovo pismo nemškemu knezom in volilnim knezom (Kostrenčič 1874, 46–52, 1561, 14. september, s.l. (Urach)), kjer opisuje Trubarjev namen po *der Winden, Crabaten vnd Türckhen bekherung, hail vnnd seligkheit mit der hilff vnnd gnaden gottes die heilig, gotliche schrift, auch anfang vnnd grvndt derselben [...] in die windisch sprach, in welcher sy zuuor nie gewesen, auch nie erhört wordenn, gepracht, vertiert vnnd truckhen lassen. Vnnd als sy dise buechlen in windisch landt geschickht, haben sy nicht allein den Windischen, sondern auch den Crabaten vnnd denen, die nachendt an der thürckhischen granitzen, welche die windisch sprach verstannden, mit hochstem wolgefallen [...]. Ungnad pravi als wölle der genedige gott durch dis mittl vnnd auf dise weiss den Thirkhen mit dem schwerdt seiner almechtigen sterckh schlagen, gleich*

šitve pred dednim sovražnikom. V tem časovnem okvirju so dežela in njena priključena gospostva doživela prehod dobršnega dela plemiškega, meščanskega in deloma celo podložniškega prebivalstva k reformirani veri in nato nazaj h katoličanstvu. Protestantško književno delo je vzpostavilo *windisch* ali *craingerish*, dominantnega od dveh deželnih jezikov, in ga povzdignilo na raven literarnega jezika, iz katerega se je pričela razvijati slovenščina. Deželni stanovi, cerkveno-plemiško-meščanska deželna korporacija, pa so se iz samosvojega, močnega in upornega, versko heterogenega in deloma avtonomnega svladarja dežele spremenili v deželnemu vojvodi katoliške vere podrejeno, poslušnejšo, versko homogeno in docilno institucijo.

Tako sumarno in abstraktno prikazano preoblikovanje (strukturni čas) se v svojem dejanskem (pozitivnem) in simboličnem pomenu, ki jim ga (hote ali nehote) atribuirata narativ zgodovinopisja, zdijo kot absolutni (skorajda avto-) procesi, nekako oddaljeni od človeka, razčlovečeni in samobitni. A vendar so v svoji dejanskosti, svoji pozitivni pojavnosti, rezultat množice individualnih prizadevanj, upov in ravnanj, ki jih smemo označevati kot kolektivne le v zelo ohlapnem, abstraktnem, smislu; razumeti kot kolektivne pa le v izpričanih primerih (na primer v delu Ungnadovega zavoda v Urachu). Pravilno razumevanje teh preoblikovanj kot rezultatov prepletenih simultanih procesov je mogoče le skozi študij množice individualnih primerov (osebni čas), o katerih pričajo razpršeni in raznoliki arhivski viri, sodobna knjižna pričevanja in moderno zgodovinopisje. Pričujoča razprava ima namen podati tovrstno študijo primera in s tem dodati novo vedenje k razumevanju pojava protestantske reformacije na Kranjskem, tokrat s plemiškega vidika.

Postavlja si vprašanje: na kakšen način so člani ugledne in stare plemiške rodbine gospodov Črnomaljskih (*von Tschernembl*), ki jih že obstoječe zgodovinopisje avstrijskega in slovenskega prostora pozna kot goreče pripadnike reformacije, podpirali delovanje protestantskih pridigarjev na Kranjskem. Razprava v prvem poglavju oriše plemiški rod Črnomaljskih in poda pregled njegovih posesti ter jih s tem umesti v

wie er durch den seligen d[octorem] Martinum Lutherum das gantz babsdtumb entdeckht vnd geschlagen hatt itd.

prostor in čas ter njune strukture; v drugem se vpraša, kateri člani rodbine so bili protestanti in kako ter okvirno kdaj so prevzeli novi *credo*, na koncu pa obravnava vprašanje podpore reformaciji.

Ugledni plemiški rod in nova vera

Predikat *von Tschernembl*, »Črnomaljski«, v srednjem veku označuje posameznika ali rodbino s sedežem v trgu, pozneje mestu, Črnomelj, eni od urbanih naselbin v Grofiji v Marki in Metliki, priključenem gospostvu dežele Kranjske. V listinskih virih se predikat prvič pojavi decembra 1251 v imenu (trškega) sodnika Friderika iz Črnomlja (*Fridericus Iudex de Tzernembl*) (Weiss 2018, 56–58),² in isti Friderik je najverjetneje pričal tudi leta 1263. Predikat je skozi 13., in še posebno 14. stoletje, nosila vrsta posameznikov, ki pa so uporabljali različne grbe in potemtakem niso spadali v isti plemiški rod, temveč so v trgu zgolj imeli nekakšno posest in se po njem imenovali.³ Od vsaj treh različnih družin s predikatom *von Tschernembl* 14. in 15. stoletja je najpomembnejša tista, ki je v svojem grbu uporabljala šahirano črno-rdečo prečko na belem polju. Razlago izvora te družine je podal že Valvasor, v slovenskem zgodovinskega pisarstva pa so ga kritično komentirali Kos (2005, 115–17), Štih (1997, 107–12) in Jarc (1990, 117–18). Nobena od teh razprav pa ne upošteva novih listinskih pričevanj in regist ter razlag baročnih avtorjev, ki podajajo nekoliko drugačno sliko te rodbine, in zagledel bo vprašanje njenega izvora in začetkov še predmet novih razprav. Z omenjenimi avtorji se moramo strinjati pri ugotovitvi, da je rodoslovje Črnomaljskih za čas 13. in 14. stoletja, ko so še spadali med ministerialiteto Goriških grofov, (še)

- 2 Gre za listino z 2. decembra 1251, izstavljeno v Črnomlju, kjer med pričami, navedenimi po treh visokih goriških ministerialih, nastopa posameznik z imenom *Fridericus Iudex de Tzernembl*. Friderik je torej bil trški sodnik v Črnomlju, naselju, ki je kot locus omenjeno leta 1228, kot trg *nomine Schernembl* pa izrecno leta 1277.
- 3 Na to možnost opozori že Jarc (1990, 120). Bertold in Wuclin Črnomaljska sta bila »le Črnomaljca in ne Črnomaljska.«. Imel je seveda prav, ni pa povezal tega razumevanja s podobami grbov teh različnih Črnomaljskih.

nejasno. Zanesljivejšo podobo dobi, kakor so opažali že baročni avtorji, šele od 15. stoletja naprej. Za osnovno podobo tega rodoslovja sta ob novejših avtorjih še vedno zelo uporabna Gabriel Bucelin, veliki rodoslovec 17. stoletja, v še večji meri pa Janez Jurij Adam pl. Hoheneck, avstrijski genealog 18. stoletja, ki je uporabljal izvirno arhivsko gradivo in starejše genealoške zapiske. Da bi razumeli položaj in vlogo Črnomaljskih v širšem vzhodnoalpskem prostoru, jih moramo umestiti v prostor in njegovo zapleteno politiko 15. in začetka 16. stoletja ter poudariti službe in posesti, ki so jih imeli.

Črnomaljski (*von Tschernembl*) s šahirano črno-rdečo prečko v grbu, so po trenutnem razumevanju v službi Goriških grofov prišli iz Krasa na Metliško (v Belo krajino) in od druge polovice 13. stoletja naprej od njih imeli v fevdu gospodstvo Črnomelj. Po izumrtju istrske veje grofov Goriških (†1374) so ohranili svojo staro (zdi se da tedaj že alodialno) posest in z ostalim plemstvom Grofije v Marki in Metliki dobili nove gospode, kranjske vojvode Habsburg. Kot njihovi zvesti (*getreue*) so se povzpeli primerljivo visoko. *Peter* Črnomaljski je v začetku 15. stoletja pri Bucelinu in Hohenecku omenjen kot komornik nadvojvode Ernesta Železnega,⁴ njegov brat *Martin* pa kot deželni vicedom⁵ in nato deželni namestnik⁶ na Kranjskem. Rod se je nadaljeval po Petru in njegovih dveh sinovih Juriju in Gašperju.⁷ *Jurij* (†1480), *ain ritter weit erkennet*, že

- 4 Bucelinus 1678, s.p., s.v. Tschernembel: *Petrus de Tschernembel Ernesti Archiducis Camerarius*; Hoheneck (1747, 75): *Herr Petrus von Tschernembl [...] ward Ertz=Hertzogs Ernst zu Oesterreich Cammerer* itd. Trenutno poznani listinski viri ne potrjujejo te Bucelinove in Hoheneckove navedbe, ki jo je izvajal iz rokopisa barona Enenckla. Petra sicer srečamo kot oskrbnika na gradu Gornje Trušnje (Obertrixen) na Koroškem (HHStA St. Paul. Benediktiner, 1428, 10. junij, s.l., *Ich Peter von Zschernem[e]l dietzeit phleg[er] zu Ober[e]n Trüxen.*)
- 5 *Mert von Tzscharnomel* priča v listini Auerspergov že leta 1433, brez vsakega naslova (ARS AS 1063, 1433, 16. november, s.l.). Valvasor (1689, IX 79): *1437 Der XV. [deželni vicedom] Martinus von Tschernembl.* (Kosi 2018, 52–53)
- 6 *Regesta Imperii* 29, št. 4 1443, 22. junij, Dunaj: Martin je imenovan *Verweser der Hauptmannschaft in Krain.* Valvasor (1689, IX 73) ga umešča že v leto 1442, dve leti pozneje pa je naslov nosil Andrej Gall.
- 7 Bucelinus 1678, s.p., s.v. Tschernembel; Hoheneck 1747, 752.



Pečat Martina Črnomaljskega, vicedoma na Kranjskem, iz listine z dne 7. novembra 1436. Bizjak in Preinfalk 2009, 654.

leta 1440 izpričan kot kranjski vicedom,⁸ je služil v istem času kot njegov stric Martin, za časa fajde s Celjskimi, v kateri so Črnomaljski tudi utrpeli škodo.⁹ Črnomaljski so bili v tesnih odnosih z rodbino Frankopan, katere Trojan in Štefan sta bila Habsburška glavarja Kranjske (Valvasor 1689, IX 20), in ta odnos pomenljivo sklenili s poroko Jurijevega sina Henrika (II.) z Marjeto Frankopan.¹⁰ Po smrti Trojana Frankopana, od najpozneje leta 1449, je Jurij Črnomaljski nastopal kot deželni namestnik, ob tem pa je bil večkrat naslovljen, kot se zdi zmotno, kot glavar Kranjske.¹¹ Šest let pozneje je služil kot glavar v Postojni in na Krasu¹² in imel ta položaj do junija 1479.¹³ Valvasor ga leta 1469 omenja kot glavarja v Trstu¹⁴ in ta naslov naj bi imel vse do leta 1477.¹⁵ Ob tem je bil cesarski svetnik (*Rat*), *cursus honorum* pa je kronal z naslovom glavarja de-

- 8 *Regesta Imperii* 26, št. 1, 1440, 19. april, Dunaj: *Georg von Tschernembl, Viztum in Krain*. Ta urad je opravljal še štiri leta pozneje (*Regesta Imperii* 12, št. 196, 1444, 10. februar, Ljubljana), ko je njegov stric Martin nastopal kot oskrbnik deželnega glavarstva (glej op. 6). Valvasor (1689, IX 79): 1444. *Der XVIIIte / Georg von Tschernembl*, na str. 74 ga našteva med deželnimi namestniki (*Der XXVI. Georg von Tschernembl*).
- 9 Otorepec (1996, 333, 341) navaja napad na Martinovo posest; ugrabitev deklice, katere varuh je bil Jurij.
- 10 Hoheneck (1747, 755): *von denen [Jurija] Söhnen ist Herr Hainrich mit Frauen Margaretha Herrin von Frangepan [...] vermählet gewesen* itd.; Weiss 2013, 68–69.
- 11 *Regesta Imperii* 29, št. 44, 1449, 14. september, Ljubljana, kot *Verweser der Hauptmanschaft in Krain*, in v tem uradu še leta 1451 (Baraga 1995, št. 71, 1451, 7. april, s.l.). Vendar je meseca marca 1449 imenovan *Hauptman in Krain* (*Regesta Imperii* 13, št. 132 (1449), 15. marec, Dunajsko Novo mesto) in kot glavarja ga omenja tudi Valvasor (1689, IX 20): *Der zwey und dreyssigste Landshauptman[n] war Georg von Tschernembl*.
- 12 *Regesta Imperii* 29, št. 56, 1455, 27. april, Dunajsko Novo mesto: kot *Hauptmann in Adelsberg und am Karst*. Na tem položaju še desetletje pozneje (Baraga 1995, št. 92, 1465, 6. april, s.l.)
- 13 Chmel (1852, 46, št. 233, s.d. (1478, januar)): Jurij Črnomaljski je omenjen kot *k[a-iserlicher] Rat und Hauptmann zu Adlspurg und am Karst*; Mayer 1886, 429.
- 14 Valvasor (1689, IX 598): 1469. *Georgius von Tschernembel / ein Crainer*. 1473. *Nicolaus Rauber / Freyherr / ein Crainer*. Že leta 1473 je po Valvasorju naslov glavarja v Trstu nosil Nikolaj Rauber, sicer sorodnik Črnomaljskih.
- 15 Mayer (1886, 428–29) navaja, da šele leta 1477 *legte er die Hauptmanschaft von Triest, nieder*; kar ne more držati in gre najverjetneje za zmotno razumevanje naslova glavarja Postojne in Krasa.

žele Štajerske med letoma 1479 in 1480.¹⁶ Jurija sicer v Piccolominijevi *Historia* cesarja Friderika III. ne najdemo, a njegovo smrt za časa hudega Korvinovega pustošenja Štajerske in kuge v Grazu omenja Fuggerjev *Die Ehrenspiegel des Hauses Österreich*.¹⁷ Sklepati smemo, da je spadal v ožji krog okoli cesarja in bil med njegovimi zaupniki, posebno v zadevah, ki so se dotikale vzhodnoalpskega prostora. Jurijev mlajši brat Gašper (†1487) je omenjen kot stolnik (*Truchsess*) cesarja Friderika III. leta 1458,¹⁸ pet let pozneje, ravno ko je mesto utrpelo beneško obleganje in zaporo ter nato ponižujoče mirovne pogoje,¹⁹ pa je imenovan kot glavar v Trstu (*Hauptman der Stadt Triest*).²⁰ Brata sta se izkazala v vojaški službi vsaj dvakrat, med obleganjem cesarske rodbine na Dunaju²¹ in med omenjenim obleganjem Trsta, zaradi česar ju je cesar Friderik III. skupaj z njunim potomstvom decembra 1463 povzdignil v baronski stan (*Freiherrenstand*)²² in jima podelil častni naslov dednega točaja

- 16 Jurij Črnomaljski je služil med letoma 1479 in 1480, njegov predhodnik Viljem grof Thirstein pa med letoma 1472 in 1475 (Posch in Tremel 1962, 62).
- 17 Piccolomini (1600) Jurija ne omenja. Fugger (1555, 353v): *Unnd ist hiezzwischen Herr Georg Scherneml, Hauptman zu Grätz, mit todt verschiden, dann die grausamen Kranckhait die peste, inn disem kriege hefftig gewüetet, unnd ober hannnd genommen, das etlich tausent gestorben sein.*
- 18 *Regesta Imperii* 18, št. 29, 1458, 10. julij, Dunajsko Novo mesto: Cesar Friderik III. zastavi svojemu stolniku Gašperju Črnomaljskemu grad Smlednik.
- 19 Za časa beneškega obleganja in pomorske zapore Trsta se je osemsto oboroženih mož in tisoč kmetov cesarske vojske pod poveljstvom Gašperja Črnomaljskega in Friderika z Vogrskega prebilo skozi blokado v mesto (Kosi 2018, 130–31).
- 20 *Regesta Imperii* 29, št. 129, 1463, 26. december, Dunajsko Novo mesto: *Kaspar als Hauptmann der Stadt Triest.*
- 21 Omenjena sta v znameniti listini izboljšave grba dežele Kranjske (ARS AS 1063, Zbirka listin, 1463, 12. januar, Dunajsko Novo mesto).
- 22 *Regesta Imperii* 29, št. 129, 1463, 26. december, Dunajsko Novo mesto: prejela sta tudi pravico pečatiti z rdečim voskom. Tudi *Regesta Imperii* 18, št. 348, s.l., s.d. [pred 27. decembrom 1463].

na Kranjskem in v Slovenski marki²³ ter naslov cesarskega zastavnika²⁴ (*Banyerherr*). S tem so Črnomaljski po ugledu stopili v sam vrh plemstva dežele Kranjske in njenih pridruženih gospostev ter spadali, še posebno Jurij, v krog zaupnikov samega cesarja Friderika III. V *Buch von Wienern*, ki v verzih opisuje rešitev obleganega cesarja Friderika III. in njegove družine pred upornimi Dunajčani, jima je Mihael Beheim namenil dva verza (Beheim 1886, 166, v. 30–32; 167, v. 1–7), v svobodnem prevodu:

...

*Der nach meld ich euch dy krainer,
dy kamen dem ersten her:
her iarg uon tschernemel, hauptman
zu adelsperg, alz ich uerstan,
vnd zu dem karst genennet,
ain riter weit erkennt.*

...

Nato Vam bom Kranjce najavil,
ki prvi prišli so semkaj,
gospod Jurij Črnomaljski, glavar,
kolikor vem, v Postojni
in na Krasu imenovan,
vitez na daleč spoštovan.

*Und her Casper, der bruder sein,
uon tschernemel waz auch da schein,
truchsess vnd pflieger zu flednik,
vnd der waz auch in dem geschik.*

In njegov brat gospod Gašper,
iz Črnomlja, kakor se zdi,
oskrbnik na Smledniku in stolnik,
tudi on bil je odbornik.

...

...

23 *Regesta Imperii* 29, št. 129, 1463, 28. december, Dunajsko Novo mesto. Častni naslov dednega točaja (*Erbschenkenamt*) na Kranjskem in v Slovenski marki je bil ustvarjen ob tej priložnosti in poprej ni obstajal. Valvasor podatka o nastanku tega častnega naslova ni poznal (glej op. 80). Birk (1853, 405, št. 706) domneva 26. december.

24 Birk 1853, 405, št. 705, 1463, 26. december, Dunajsko Novo mesto: povzdignjena sta bila na naslov *rechten banyerherren*. Gotovo je prav ta naslov botroval spremembi grba Črnomaljskih, ki je tako dobil rdeče polje z belim orlom, skozi katerega poteka šahirana črno-rdeča prečka. Glej Valvasor 1993, 46, med grbi deželnih glavarjev, in str. 55, med grbi deželnih namestnikov. Hoheneck (1774, 754–55) navaja, da so Črnomaljski vse naslove, tudi naslov cesarskega zastavnika, prejeli leta 1464 (*Anno 1464. in den Herrn=Stand / und zu Reichs=Panier=Herren erhoben / und mit den Erbschencken=Ambt in Crain und der Windischen March belöhnet worden.*, 754), kar pa v oziru na listinsko gradivo ne drži. Pri Jarcu (1990, 135–36) je podan napačen regest.



Grb rodbine Črnomaljskih iz druge polovice 15. stoletja. Najverjetneje gre za grb Jurija Črnomaljskega, saj je v *Opus* uvrščen med grbe deželnih glavarjev in deželnih namestnikov. Valvasor (1993, 46).



Grb Janeza Friderika barona Črnomaljskega kot komturja nemške hiše (Križank) v Ljubljani iz leta 1658. Grb rodbine baronov Črnomaljskih po letu 1463 je združeval tri različne grbe. Na levem zgornjem in desnem spodnjem polju je grb cesarskih zastavnikov (*Banyerherr*), rdeči ščit z belim orlom ter diagonalno črno-rdečo šahirano prečko. Na desnem zgornjem in levem spodnjem polju je grb izumrle rodbine Hmeljniških (*von Hopfenbach*), katerih gospostvo so Črnomaljski prejeli leta 1441. Na osrednji (srčni) del grba je imponiran najstarejši grb gospodov Črnomaljskih, beli ščit s črno-rdečo šahirano prečko, izpričan že v 14. stoletju. Valvasor (1993, 33).

Jurijeve veja rodbine je z njegovimi otroci izumrla.²⁵ Gašperjeva veja se je nadaljevala z *Janezom (III.)*²⁶ (ok. 1470–po 1521),²⁷ kranjskim deželanom in poverjenikom, posestnikom v priključenem gospostvu Slovenska marka, ki je to gospostvo tudi zastopal.²⁸ Aprila 1486 ga je cesar Maksimilijan I. skupaj z ostalim avstrijskim plemstvom cesarskega dvora v Aachnu »udaril« za viteza.²⁹ Kljub tej primerljivi bližini cesarskemu dvoru pa ga, tako kot njegovega strica in očeta, v višjih in uglednejših deželnih ali knežjih službah ne najdemo. S svojimi posestmi v Marki in na Metliškem je spadal med (nekoliko uporne) plemiče tega priklju-

- 25 Bucelinus 1678, s.p., s.v. *Tschernembel*; Hoheneck 1747, 754–55. Jurij je bil po Bucelinu poročen le enkrat, po Hohenecku pa trikrat. Otroke, sinova Henrika in Baltazarja ter hčerko Heleno, je dobil le v prvem zakonu z Ano Weinberger. Baraga (1995, št. 115, [pred 1481], s.l.): *Henricus et Baltasar de Zhernömbel*, ohranjen je le skromni regist. Njuna sestra Helena je bila po Hohenecku poročena z Janezom Stubenbergom. Jarc (1990, 124) povzema po Kosu in pravi, da je Jurijeve veja precej obubožala, pa vendar nimamo virov, ki bi to potrjevali. Mayer (1886, 433) celo trdi, da je Jurijev sin Baltazar v polnosti poplačal očetove dolgove in se namenil pridobiti gradiščanstvo na Klevevžu.
- 26 Bucelinus 1678, s.p., s.v. *Tschernembel*; Hoheneck 1747, 755. Oba avtorja navajata, da je bil Gašper poročen le enkrat, z Elizabeto Schweinpöck in dobil dva otroka, sina Janeza (II.) in hčerko Ano. Glej OÖLA Herrschaft Schwertberg, Sch. 141, No. 2, 1487, 23. april, Ljubljana: *Edelfraw Fraw Elspet h[er]rnn Casparn von Tschernomell selig witib und h[er]r Hanns Ir Sun* sta si pri ljubljanskem judu Nachmanu (*Nachman Jud wonhafft zw Laibach*) izposodila 500 guldnov. Slednji izjavlja, da je prvi obrok kredita poravnal Martin Welser (*Mert Welser an Ir stat ausgericht und bezallt*). Podatek o Stattenbergu, ki ga Jarc (1990, 124) povzema po Starkenfelsu, je napačen, saj je bil Stattenberg v rokah Črnomaljskih vse do izselitve iz dežele.
- 27 Med *landleyt* je omenjen *der von Tscharneml*, kar je lahko le Janez Črnomaljski (Verbič 1980, 45, št. 37, [1511, 7. april, Ljubljana])
- 28 Verbič (1980, 37, št. 30, [1510, 24. april, Ljubljana]): *Die verordneten ... aus der March herr Hans von Tschernaml und ob Dauidt Gallen zug, Sigmundt Mardaxt*. Poleg gospostva in trga Črnomelj je po svojem očetu Gašperju dedoval veliko gospostvo Hmeljnik (Hopfenbach). V zastavi je imel deželnoknežje gospostvo Stattenberg in bil gradiščan na freisinskem fevdu Klevevž (Klingenfels).
- 29 Hoheneck (1747, 755): *Herr Hans Herr von Tschernembl / Panier-Herr / Erbschenck in Crain und der Windischen March / und Burggraf zu Clingenfels ist von Kayser Maximiliano I. als er den 6. April Anno 1486 zu Achen gecrönt worden / und daselbsten vor S. Simonis und Judae-Altar auf den König=Stuhl gesessen / nebst andern Oesterreichischen Adel von des Kaysers Hofftatt / zum Ritter geschlagen worden itd.*

čenega gospostva, ki se na podlagi starih privilegijev niso hoteli zagovarjati pred kranjskim ograjnim sodiščem v Ljubljani. To plemstvo je posledično izgubilo položaj ločene plemiške korporacije in svoje lastno ograjno sodišče v Metliki ter bilo sodno podrejeno Ljubljani, s čimer so bili povsem vključeni med kranjske deželane. Poudariti še kaže, da je slovenske posebnosti tega pravnega reda izpostavil tudi Valvasor,³⁰ ki podaja zanimiv odgovor na vprašanje (slovenskega) jezikovnega značaja plemstva Slovenske marke. V zakonu z Elizabeto Heleno iz stare kranjske rodbine Raubar je Janez III. dobil tri sinove in tri hčerke.³¹ Od njegovih sinov se je poročil samo *Krištof (II.)* (1504–pred 1560)³² in v zakonu z Marjeto Scharfenberg dobil več otrok, od katerih so preživeli en sin in dve hčerki.³³ Krištof je pri Hohenecku imenovan kot svetnik cesarja (*Kaysers Maximiliani I. Rath*), imenovan pa je bil tudi za deželnega poverjenika (*Verordneter*). Vezi, ki so jih Črnomaljski stkali v 15. stoletju,

- 30 Po Valvasorju (1689, IX 95) gre za izjemno pomemben fragment pravne zgodovine, ki pravi, da se je tožnik, ne glede na upravičenost svojih zahtev, moral *dem Bauren=Urtheil / so auf den Rabisch geschnitten worden / sich unterwerffen: weil / derrer Orten / nicht so viel Edelleute vorhanden waren / mit welchen ein Gericht hette besetzt werden mögen*. O stanju plemstva v Slovenski marki ob koncu 15. stoletja glej Kosi 2019, 73–81.
- 31 Bucelinus 1678, s.p., s.v. *Tschernembel*; Hoheneck 1747, 755: *Mit seiner Gemahel Frau Elisabeth gebohrne Rauberin [...] hat er drey Sohn / und drey Tochter erworben / benantlichen Herrn Caspar, Herrn Franciscum, Herrn Christoph, Fräulein Catharinam, Fräulein Marusch, und Fräulein Veronicam*. Z njima soglaša starejši Herberstein (Zahn 1868, 292). Schönleben navaja samo njeno srednje ime Helena (ARS AS 1073, I-42, str. 744: *Ioannes de Tschernembl fuit A[nn]o 1495 Assessor Provi[nti]ae 1502 et 1514 Uxor Helena Rauberin.*)
- 32 Hoheneck (1747, 756) piše, da je Krištof umrl leta 1538 (*starb Anno 1538.*) in po njem povzema tudi Strnad (1857, 185). Vendar ta podatek ne drži. Še julija 1556 srečamo pismo iz Hmeljnika na Dolenjskem, v katerem Krištof piše, da *meines allters und schwachait halben* ne bo mogel priti na sodno razpravo na Dunaj (OÖLA Herrschaft Schwertberg, sch. 141, 1556, julij, Hmeljnik). Pismo tudi priča, da je bival v Marki. Njegova žena Marjeta je omenjena kot vdova leta 1560 (ARS AS 306, knj. 7 (1558–1589); tožba po 2. decembru 1560, kjer Volf baron pl. Turn toži frauen *Margareth[en] weilundt herr[en] Christoff[en] herr[en] zu Tschernembl wittib*).
- 33 Bucelinus 1678, s.p., s.v. *Tschernembel* našteva sinove Krištofa (III), ki *infantuli aetate decessit*, in Janeza ter hčerki Barbaro in Elizabeto, ob teh pa so *Plures liberi videntur in infantia mortui*; Hoheneck 1747, 752.

in njihov ugled so jim odpirali možnosti izven Kranjske in njenih pridruženih gospostev. Strnad navaja, da je Krištof leta 1534, torej v svojem tridesetem letu, prišel v Spodnjo Avstrijo,³⁴ in Sturmberger dopolnjuje, da je posedoval tamkajšnje gospostvo Haugsdorf (Sturmberger 1953, 25), vendar slednji ne navaja vira tega podatka in tudi sicer smemo dvomiti, da je že tedaj živel tako daleč od svojih starih posesti na Kranjskem, kjer ga srečamo še desetletja pozneje. Povsem je tudi nejasno, kako je pridobil dotično gospostvo. Starejša literatura napačno navaja, da je Krištof umrl leta 1538.³⁵ Še v petdesetih letih ga namreč srečamo na Kranjskem, točneje na Hmeljniku na Dolenjskem, že leta 1553 je tožil zaradi »telesne šibkosti«,³⁶ umrl pa je največ sedem let pozneje, nedolgo pred letom 1560. Nasledil ga je edini sin, *Janez (IV.)* (1536–1595), ki je leta 1557 od ujca Evstahija Scharfenberga kupil gornjeavstrijsko gospostvo Windeck.³⁷ Že leta 1560 se omenja, da *mladi gospod* ni prisoten na Kranjskem,³⁸ najverjetneje se je že zadrževal v Gornji Avstriji, vendar se je občasno še vračal v oddaljeno Kranjsko, nenazadnje zaradi pomembnih premoženj-

- 34 Strnad (1857, 184): *Dieser, geb[oren] am 16. Jänner 1504, kam 1534 nach Oberösterreich itd., gospostvo Windeck kam bei seinem [Eustahija II. pl. Scharfenberga] Tode 1559, vermuthlich vertragsmässig, an Hanns von Tschernembl, den Sohn Christof's von Tschernembl und Margret von Scherfenberg. Hoheneck (1747, 752) pravi: umb das Jahr 1535 mit Herrn Christoph in dises Land kommen / und die Herrschafften Windeck und Schwertberg / unter Regierung Kayser Ferdinandi I. an sich gebracht u[sw].*
- 35 Strnad (1857, 185): *und starb 1538 mit Hinterlassung eines Sohnes, Hanns IV.* To napačno je povzel po Hohenecku (1747, 756). Tudi Sturmberger (1953, 25) poda vrsto podatkov, ki se ne zdijo pravilni, med ostalim, da si je Krištof prizadeval pridobiti gospostva Novi grad pri Boštanju (Erkenstein) in Hmeljnik (Hopfenbach), vendar so Črnomaljski obe gospostvi posedovali že od 15. stoletja.
- 36 ARS AS 309, šk. 41 H 1–20, 1553, 18. junij, Novi grad pri Boštanju. Krištof Črnomaljski pravi v uvodnem zapisu zapuščinskega inventarja svojega oskrbnika Dionizija Hermana, da ni mogel prisostvovati popisu *Leibschwacheyt halben*.
- 37 Sturmberger 1953, 25, še posebno opomba 9, kjer navaja kupno pogodbo iz 31. januarja 1557. Ponovi tudi Schwarz (2017, 27). Starejši avtorji navajajo drugačne podatke, glej op. 34.
- 38 ARS AS 306, knj. 7 (1558–1588), tožba iz 13. januarja 1561: v tožbi med Jurijem Grafom, proštom v Novem mestu, in Marjeto, vdovo po Krištofu Črnomaljskem, se omenja, da bo *diser sach[en] halben bis zu des Jungen herr[en] von Tschernembl Ins Landt widerkhunfft ain stillstandt zuhallten*.

skih poslov. Za selitev s Kranjske se je gotovo odločil že poprej, gotovo v tesnem posvetu z očetom in svojimi *Freunde*, ter med letoma 1564 in 1573 (Weiss 2013, 69–71)³⁹ prodal večino svojih kranjskih alodialnih in fevdnih posesti. Leta 1563 je pridobil še gospostvo Schwertberg⁴⁰ v Gornji Avstriji in ga priključil Windecku, s čimer so Črnomaljski oblikovali povsem novo posestno bazo izven Kranjske in postali gornjeavstrijski deželani. Za potrebe te razprave se bomo omejili na čas reformacije in prisotnosti na Kranjskem ter se ukvarjali predvsem s Krištofom (II.) in njegovim sinom Janezom (IV.). Vprašali se bomo, ali sta stopila v vrste protestantov in kdaj ter ali in kako sta podpirala delo kranjskih reformatorjev.

Preden se zadržimo pri vprašanju prestopa v novi *credo* in podpori reformatorjem, se moramo ozreti po posestih rodbine. *Posesti rodbine Črnomaljskih* so bile seveda različnega izvora in značaja. Najstarejši fevd, ki so ga posedovali, je bilo gospostvo Črnomelj (*Tschernembl*), eno od večjih gospostev na Metliškem z okvirno 110 hubami, ki so ga najverjetneje konec 13. stoletja prejeli od grofov Goriških, v 14. stoletju pa je že obveljalo kot njihov alod. Leta 1461 je Gašper v fevd prejel tudi trg Črnomelj.⁴¹ Gospostvo Hmeljnik (Hopfenbach) je Jurij pridobil leta 1441 in se omenja kot njihova alodialna posest.⁴² Posamezni člani so kot gradiščani (oskrbniki) upravljali še vrsto drugih gospostev. Tako je bil Martin za nekaj let oskrbnik na celjskem Erkensteinu, Peter na gradu Zgornje Trušnje (Obertrixen) na Koroškem, Gašper na Smledniku

39 Zadnja navedba v četrti imenjski knjigi (ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v) sega v leto 1573. Strnad (1857, 185) zmotno navaja letnico 1574.

40 Sturmberger 1953, 25 še posebno opomba 10, kupna pogodba iz 11. junija 1563; po njem Schwarz (2017, 27). Drugače starejša literatura, na primer Strnad (1857, 185): *brachte vermuthlich in dieser Zeit (1566–1572) auch die Herrschaft Schwertberg an sich* itd.

41 *Regesta Imperii* 18, št. 259, 1461, 3. november, Graz. Birk 1853, 381, št. 592 1461, 3. november, Graz: trg Črnomelj je bil skupaj s sodiščem in mitnico prodan za 700 ogrskih dukatov; in 381, št. 593, 1461, 4. november, Graz: reverz za Gašperja Črnomaljskega.

42 Starzer 1906, 35, 1441, 12. julij, Dunaj. Po izumrtju rodbine Hmeljniških (Hopfenbacher), katerih zadnji član Nikolaj je bil poročen z Elizabeto Črnomaljsko, kralj Friderik IV. (III.) podeli grad Hmeljnik Črnomaljskim. Glej Kosi 2018, 56–57.

(Flödnig),⁴³ freisinški Klevevž (Klingenfels) pa so kot gradiščani posedovali člani Gašperjeve in Jurijeve veje rodbine.⁴⁴ Jurij je v letu 1476 postal tudi oskrbnik freisinške Škofje Loke in je posedoval to pomembno in veliko gospostvo vse do smrti (Mayer 1886, 428–30). Kako je pridobil Šteberk (Stegberg) na Krasu, ne vemo, leta 1456 ga je zamenjal za ruševino in sodišče Štatenberk (Stattenberg) v Marki, ki so ga Črnomaljski posedovali vse do odhoda iz Kranjske.⁴⁵ Poleg tega so imeli še vrsto manjših posesti, od katerih kaže omeniti hišo v Ljubljani, dvor pri Dragomlju,⁴⁶ hišo in posesti pri Vrhniki⁴⁷ ipd.

Ključni vir, ki nudi najnatančnejši vpogled v imetje (posesti) baronov Črnomaljskih in posledično uvid v podporo reformatorjem, so imenjske (premoženjske) knjige za Kranjsko. Omenjene posesti Črnomaljskih je v začetku 16. stoletja dedoval edini moški dedič Janez (III.) in po njem Kristof (II.) Črnomaljski, katerega dedovano posest (*Erbgut*) v vrednosti kar 505 goldinarjev omenja prva⁴⁸ imenjska knjiga za Kranjsko, k temu

- 43 Stumberger (1953, 24–25) in po njem Jarc (1990, 124) omenjata zastavo gradu Fladnitz v okraju Weiz na Štajerskem. Vendar gre tukaj nedvomno za napako, ki izvira iz zapisa imena tega gradu (Fladnitz), podobnega imenu gradu Smladnik (Flödnig). Omenjenega gradu na Štajerskem Črnomaljski niso nikoli imeli v posesti. Gašper pa je posedoval Smladnik še leta 1458, ko je cesar Friderik III. njegovo zastavno pismo v vrednosti tisoč pfeningov črnih denaričev odstopil Rudolfu Khevenhüllerju (Muchar 1859, 460, 1458, 18. julij, Dunajsko Novo mesto).
- 44 Mayer (1886, 426, 431–34) kot oskrbnika gospostva Klevevž omenja Gašperja Črnomaljskega, ki je tamkaj služboval že pred letom 1474 in imel oskrbništvo vse do smrti. Nasledil ga je Jurijev sin Baltazar, ki ga Mayer zmotno označuje za Gašperjevega sina (str. 433), za časa katerega so Klevevž zasedle ogrske čete Matije Korvina. Po smrti slednjega so bile posesti vrnjene cesarju, ki je pa Klevevž zastavil Auerspergom, čeprav je bil v lasti škofije Freising, ki si ga je prizadevala dobiti nazaj.
- 45 *Regesta Imperii* 13, št. 352, 1456, 9. oktober, Dunajsko Novo mesto. Viri ne potrjujejo navedb M. Smole (1982, 493); napaka je tudi pri Jarcu (1990, 124).
- 46 Baltazar, sin Jurija Črnomaljskega, je 12. maja 1492 prodal dvor Dragomelj bratoma Rainer (Otošec 1962, 7; Jarc 1990, 124).
- 47 ARS AS 309, šk. 31 G 1–17, 1606, 14. september, Turn pri Radečah, str. 8: *Item, ein Pergamener Lechennbrieff von herrn Christoff von Tschernenbml einer behausunß, wisen, ackhern, unnd zwo Hofstetten zu Ober:Laibach, des datum Hopfen Pach den 24. Januar[en] 1558.*
- 48 ARS AS 173, knj. 1 (1539), str. 321v: *H[er]r Hanns Christoff von Tschernenbml von seinem Erb guet Vc[entum] V glđ R, II k, III d.* Ime Hanns je prečrtano in dopisan

pa moramo dodati še davčno vrednost freisinškega gospostva Klevevž s slabimi 289 goldinarji,⁴⁹ ki je vodeno kot ločena rubrika. Janez (III.) je bil tako vsakoletno dolžan plačati kar 794 goldinarjev imenjskega davka. Podobo poznejše premoženjske osnove rodu podajajo druga,⁵⁰ tretja,⁵¹ najpodrobneje pa četrta⁵² imenjska knjiga, v katerih je kot davčni zavezanec vseskozi naveden Krištof Črnomaljski. Davek od njegove stare posesti je od leta 1547 naprej znašal kanček manj kot 436 goldinarjev in predstavlja primerljivo velik znesek, ki je zajemal gospostvo in trg Črnomelj, gospostvo Hmeljnik in sodišče Stattenberg⁵³ ter vrsto neimenovanih⁵⁴ posesti, med katere je spadal tudi Novi grad pri Boštanju (Obererckenstein).⁵⁵ Ob tem je kot Krištofova davčna obveznost navedeno

je *Cristoff*, kar nakazuje morebitno starejšo predlogo za nastanek imenjske knjige iz leta 1539, danes najstarejšo ohranjeno. Imenjska vrednost v letu 1539 je bila večja kot v poznejših letih (glej sledeče opombe).

- 49 ARS AS 173, knj. 1 (1539), str. 322v: *H[er]r Hanns Cristoff von Tschernembl von der Herschafft Klingenfels Iic[entum] LXXXVIII g[u]ld[en] R[heinisch], XL k[reuzer]*.
- 50 ARS AS 173, knj. 2 (1546–1549), s. p.: *Cristoff herr tzw Tschernembl Erbschennckh in Crain und der Windischen March* z davčno vrednostjo 435 ren. gld., 53 kr., 2 dn.
- 51 ARS AS 173, knj. 3 (1547–1554), knjiga nima paginacije. V razdelku *Herrn Standt* četrti po vrsti *Herr Cristoff Herr zw Tschernembl Erbschennkh in Crain unnd der windischen March* 435 – 53 – 2, na naslednji strani še *Herrschaft Kchlingenfels* 223 – 22 – 1.
- 52 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: *Herr Christoff herr zw Tschernembl Erbschenngh in Crain unnd der windischenn March* 43 R 53k 2dn, in str. 30 *Die Herrschaft Khlingenfels* 222 R 22 k 1 dn.
- 53 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: 1567 [...] *dem H[err]n Hansen Lennkhovitsch von weg[en] Statenberg 60R und dem H[err]n Grafen von tersatz von weg[en] Tschernembl 140R [...] das stat tschernembl mit 25R; 1572 dem Herrn Hansen von Aursperg von wegen Hopfenbach zuegeschrieb[en] 124R* itd. Skupno so ta gospostva znašala 349 ren. gld. Ostalo davčna vrednost so predstavljale manjše posesti, glej sledečo opombo.
- 54 Prav tam. Tako je bil leta 1564 [...] *H[err]n Ambrosien von Gregorianez 30R; 1567 [...] dem H[err]n Hannsen vom Aursperg H[err]n zu Schonberg zuegeschrib[en] 10R und Hannsen Spennengl zum Gumpl 20 R*, in nato v letu 1573 *Ist von diser gullt H[err]n Christof Gussitsch 56R zuegeschriben*, pri čemer pa ne vemo, za katere posesti gre.
- 55 Smole (1982, 323–24) ne omenja gradiščanstva Martina Črnomaljskega v 15. stoletju, kakor tudi Črnomaljske posesti v 16. stoletju. Kot posestnike Erkenštajna v prvi tretjini 16. stoletja omenja pl. Altenause, pred letom 1553 pa ga naj bi pose-

tudi gospostvo Klevevž z veliko vednostjo 223 goldinarjev.⁵⁶ Skupno je bil torej dolžan precejšnjih 659 goldinarjev imenjskega davka letno, kar je tedaj spadalo med najvišje plemiške davčne obveznosti na Kranjskem. Poudariti še kaže, da je bila posestna »izkaznica« Črnomaljskih stolet- je poprej še precej večja, vendar nimamo virov, ki bi to stanje podajali. Iz tega bi smeli zaključiti, da je bil rod Črnomaljskih primerljivo dobro situiran, in to nemajhno premoženje predstavlja materialno osnovo, iz katere so Črnomaljski, kakor pričajo izrecne navedbe v četrti imenjski knjigi, podpirali kranjske reformatorje.

Stari rod in nova vera

Ideje reformacije so na Kranjsko segle v dvajsetih letih 16. stoletja (Dimitz 1875, 194–98).⁵⁷ Kot pravi Dimitz, je domača duhovščina (*einheimische Priesterschaft*) te ideje prevzela in jih oznanjala, ter ilustrira, da se je le osem let po nastopu Lutherja v eni od župnij oglejskega patriarha- ta brala *luthrische Mess* (Dimitz 1875, 195; Grafenauer 1979, 269). Konec dvajsetih let se je v Ljubljani že oblikoval »krog« meščanskih protestan- tov okoli Matije Klombnerja, poznejšega pisarja ogradnega sodišča, o če-

doval Dionizij Herman. Gre za napako. ARS AS 306, knj. 2 (1546–1547), razpra- va 16. januarja 1547: *Danißy Herman, des Herren Cristoff von Tschernembl phleger zu Erkhensstain* itd. Dionizij Herman je bil oskrbnik Erkenštajna v službi Krištofa Črnomaljskega. Hermana je nasledil že pred letom 1558 Janez Gnedic (*Gnediz*), ki je omenjen kot *seinem* (Črnomaljskega) *Phleger zu Erchenstain* (ARS AS 306, knj. 7 (1558–1588), tožba z dne 15. marca 1558).

56 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 30: *Die Herrschafft Khlingenfelsß 223R 22k 1dn*, kjer beremo: *1618 Jars ist die herrschafft Khlingenfelsß auß dißem alten gultbuch in d[en] neue ubertragen worden, unnd aldorth unndter die Rubrigkhen des Praelaten Stanndts einverleibt*. Gospostvo Klevevž se je torej vrnilo k svojemu starodavnemu lastniku, škofiji Freising.

57 Gre za prepoved z 12. marca 1523. Dimitz pravi, da je novi nauk *bald ihre Anhänger in der einheimischen Priesterschaft selbst gefunden, welche sie von der Kanzel verkündet*. Glej tudi Grafenauer 1979, 269.

mer nas obvešča škof Hren.⁵⁸ Dimitz (1875, 195) pravi: »Vsi so pripadali meščanstvu, kajti plemstvo se je zaradi svežega spomina na versko-komunističen (sic!) program kmečkega upora [1525] rajši zadržalo javnega izražanja pripadnosti novi veri.« Pravi torej, da je plemstvo v tej dobi simpatiziralo in kriptično že gojilo novi *credo*, vendar te trditve ne podkrepí z viri. Sosledje strogih prepovedi in določil kazni (Dimitz 1875, 196–7; Grafenauer 1979, 269) skozi zgodnja trideseta leta, ko je Trubar v Ljubljani pridigal proti romanjem in gradnji novih cerkva, posredno pričá, da je recepcija (Štuhec 2009, 40–41) idej reformacije že stekla. Protestante ali odkrite simpatizerje je bilo tedaj najti v vrstah visoke duhovščine ljubljanske škofije, med deželnimi uradniki in meščanstvom. O morebitni pripadnosti plemstva, svobodnega pri izbiri vere, izkazovanju podpore in imenovanju duhovnikov na svoje patronate, v teh zgodnjih letih pa viri še molčijo. Decembra 1541, ko je bil Trubar že v ekzilu, so kranjski poslanci skupaj z ostalim plemstvom spodnjeavstrijskih dežel v Pragi prosili kralja Ferdinanda za svobodo veroizpovedi, kar pričá, da je nekakšen del kranjske plemiške korporacije bil protestantski (Dimitz 1875, 207–9; Grafenauer 1979, 288–90), dobrih pet let pozneje pa so kranjski stanovi že zahtevali obhajilo pod obema podobama. Poznani incident iz Novega mesta, uboj frančiškanskega meniha leta 1548, se vsekakor zdi kot dejanje plemiške drznosti; nenazadnje bi tedaj izven deželne prestolnice, še posebno v Marki, protestantskega meščanstva našli zelo malo, če sploh. V političnem, cerkvenem in, kar je v 16. stoletju še posebno pomembno, informacijskem vozlišču dežele so ob uradništvu, duhovščini in meščanih jasno tudi plemiči prišli v stik z reformacijo. Tedaj, torej v dvajsetih, tridesetih ali štiridesetih letih sta bila pripadnost reformaciji in sprejetje nove vere pri plemičih vsekakor *posledica osebnih parametrov* (Štuhec 2009, 41). In Črnomaljski? Ali je bil med temi zgodnjimi protestantskimi plemiči tudi Krištof iz stare in ugledne rodbine baronov Črnomaljskih, tedaj star že čez trideset let, ki se je kot deželni poverjenik, kot stranka v vrsti pravnih pred ogradnim so-

58 Elze 1863, 1; Dimitz (1875, 195, op. 3) podaja besede Tomaža Hrena o Klombnerju, ki je bil med *Primi haeresis Lutheranae in Carniolia authores ex Laicis* itd. Glej tudi Grafenauer 1979, 269.

diščem in vicedomom ali zaradi vsakovrstnih nujnosti, poslov, družbe ali užitkov veliko zadrževal v deželni prestolnici, ne vemo. Kazalci so posredni. Krištofa najdemo v tožbah z različnimi cerkvenimi instancami – na primer z izrazitim nasprotnikom protestantov, novomeškim proštom Grafom, ali s protestantom naklonjenima viniškim župnikom Glavičičem in črnomaljskim komturjem Dragoličem⁵⁹ –, kar bi posredno lahko nakazovalo nekoliko drugačna *ravnanja*, nekakšen odklonilen odnos do katoliške cerkve in njenega premoženja. Vendar te tožbe govorijo le o premoženjskih poslih in sporih in ne sporočajo konfesionalne pripadnosti; plemiči so bili nenazadnje vedno pripravljeni posegati po cerkvenem premoženju. Krištof je umrl nedolgo pred letom 1560 in iz časa njegovega življenja nimamo virov, ki bi izrecno potrjevali njegovo protestantskost ali podporo reformaciji. Kot kranjski deželan je sedel na gosposki klopi stanov, katerih versko podobo v času okoli Krištofove smrti je omenjal deželni upravitelj Gallenberg leta 1561 in zapisal »med nami so še nekateri rimske veroizpovedi, posebno med duhovščino«. ⁶⁰ Katoliki so bili *še nekateri*, ostali člani – velika večina korporacije *die herrn vnd landtleutt des furstenthumbs Crain sambt den angeraichten herrschafften der windischen march Mettling, Ysterreich vnnd Carsst, so zu gegenwurtigen ausschuss allhie versambelt*, podpisane v vrsti pisem Ungnadu in Trubarju – pa je že bila protestantska. Protestantski je tedaj končno postal tudi glavar Jakob Lamberg, kot pravi Gallenberg je »naš gospod deželni glavar, božja hvala božji besedi, sedaj dobil večjo gorečnost za sveti evangelijski nauk, [...] da je sedaj gospodu Primožu in ostalim krščanskim učiteljem po deželi bolj nagnjen pomoči kakor

59 ARS AS 306, knj. 2 (1546–1547): tožba med Krištofom Črnomaljskim in Mihaelom Glavičičem, župnikom na Vinici, z okoli 20. junija 1547. ARS AS 306, knj. 7 (1558–1588): tožba med Krištofom in Jurijem Dragoličem, komturjem in župnikom v Črnomlju, s 14. marca 1558; tožba med Jurijem Graffom in Krištofom Črnomaljskim s 13. januarja 1561.

60 Kostrenčič (1874, 13): *wiewol noch etliche des römischen glaubens in vnserm mittel sonderlich vnter den geystlichen vorhanden*. Ni se mogoče strinjati s tezo, da je *razredno nasprotje* [...] *preprečevalo, da bi se bili kmetje pridružili novi veri tam, kjer so jih osovraženi graščaki potiskali vanjo, je torej povzročalo, da so se vneli za protestantizem na gospostvih katoliških zemljiških gospodov*. Glej tudi Grafenauer 1979, 293–94.

[jih] preganjati«. ⁶¹ To je vsekakor bil že čas, ko smemo upravičeno trditi, da protestantski *credo* ni bil več *posledica osebnih parametrov*, temveč eden od temeljnih stanovskih atributov, značilnost kranjskega plemiča. Čeprav bi Krištofa Črnomaljskega na podlagi posrednih virov smeli pripisati k protestantom, pa moramo poudariti, da nimamo enega vira, ki bi to pripadnost izrecno navajal. S trenutnim vedenjem, ob izostanku izrecnih virov, moramo tako zaključiti, da Krištof še ni prestopil k novi veri, temveč je bil prvi odkriti protestant v rodbini šele njegov sin Janez, rojen leta 1536. V času, ko je protestantizem že omenjen kot stanovski atribut, je štel petindvajset let in ta atribut mu je bil lasten, kar jasno nakazuje versko-politično (ideološko) spremembo pripadnosti glave rodu. »[I]zrekal se je za Lutrove nauke, kakor je to bilo značilno za večino plemičev tistega časa,« je zaključil Strnad (1857, 185).

Podpora reformatorjem

Ko obravnavamo Črnomaljske kot podpornike kranjskih reformatorjev, govorimo torej o *ravnanjih* Janeza (IV.) Črnomaljskega, univerzitetno izobraženega plemiča, ki je »nosil v sebi humanističnega duha« (Sturmberger 1953, 28, opomba 22), iz stare in ugledne rodbine. Stike z eno od najzgodnejših in osrednjih oseb kranjske reformacije, Matijo Klombnerjem, pozneje pisarjem ograjnega sodišča v Ljubljani, *primo apostatae*, izpričuje zabeležba v imenjski knjigi pod letnico 1564. Tedaj je Janez Črnomaljski dal od svoje posesti pripisati imenjsko vrednost šestih goldinarjev veliko starejšemu Matiji Klombnerju. ⁶² Na prvi pogled se

61 Kostrenčič 1874, 23–5, 1561, 30. april, s.l. [Ljubljana]: Gallenberg v pismu baronu Ungnadu pravi *Sunst weiss e[ure] g[nade] nichts solliches zu schreiben, alls das vnns-er herr lanndshaubtmann, got lob zw dem wordt gottes, der heiligen euangelischen leer numalls ein pessern eyffer gewunen, auch das nachtmall vnnsers saligmacher Jesu Christi nach seiner einsetzung emphachen thuet; also das er nun viell mer genaigt ist herrn Primosn vnnd annndre christliche lerrer vnnd predicanntn im lanndt hellfen zu-erhalten alls zuuerfolgen, wie er sunst woll zuuor in verdacht gewest.*

62 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v. Na str. 342v pri zabeležbi Matije Klombnerja 1564[ten] *Jars Ist gedachtem Khlobmner von H[er]rn hansen h[er]rn*

zdi, da gre za nekakšen premoženjski posel, vendar postane iz enega od zadnjih Janezovih »kranjskih pisem« jasno,⁶³ da gre za podporo enemu od stebrov kranjskega protestantizma. Glede na to, da so se štiri od šestih hub po smrti Klombnerja (†1569) vrnile Črnomaljskemu, slednji pa jih je zopet namenil predikantu Mačku, lahko gotovo domnevamo, da gre za darovanje teh posesti in podporo. Povsem jasnega podatka o značaju te posesti in z njo povezanega pravnega posla pa nimamo. Klombner jih je užival do smrti, v času ko sta bila s Trubarjem že v slabih odnosih.⁶⁴

Podporo reformatorjem moramo iskati na poznanih kranjskih posestih rodbine Črnomaljskih v času do leta 1572 in jo poskušati uvideti skozi različne posle. Stara posest rodbine je bilo gospodstvo *Črnomelj*, od leta 1461 tudi istoimenski trg, ki je v 16. stoletju obveljal za mesto. V svoji rodovni hiši so Črnomaljski od 15. stoletja naprej bivali kvečjemu priložnostno, gospodstvo pa upravljali po različnih oskrbnikih. Delovanja Vlahoviča in Tulščaka v bližnjem mestu Metlika po letu 1559 tako niso neposredno občutili ali mu bili (fizično) blizu, vendar sta bila o tem nedvomno dobro obveščena tako Krištof kot Janez. Mesto je tedaj še bilo posest Črnomaljskih, tamkajšnja cerkev pa v rokah nemškega viteškega reda. V zadnjih letih Krištofove in zgodnjih letih Janezove posesti so župniji in komendi Črnomelj načelovali Jurij Dragolič (1556–1559) in nato več drugih župnikov, med ostalim tudi poznejši predikant Nikolaj Tuskanič (Podlogar 1906, 80; Weiss 2010, 696–97). Pomenljiva in pomembna je prisotnost Dragoliča, poprej generalnega vikarja v Ljubljani, enega od najzgodnejših reformaciji naklonjenih duhovnikov, ki se je tem idejam sicer odpovedal (Elze 1863, 3; Weiss 2010, 696), vendar se zdi, da je bil – oddaljen od deželne prestolnice in zavarovan s privilegiji svojega

von tschernembl zuegeschrib[en] 6 R, s čimer je davčna vrednost Klombnerjeve posesti znašala 13 ren. gld., 13 kr. Večino te posesti je užival do leta 1569.

63 ARS AS 1080, šk. 14, 1564, 10. maj, Hmeljnik: Janez Črnomaljski piše kranjskemu knjigovodji, da je *Mathesen Khlobmner Acht Phundt gellts von meiner gullt Im LanndtPuech abzuschreiben schriftlich ersuecht*. Ne gre za prodajo ali zastavo temveč za nekakšno darovanje posesti.

64 *Slovenski biografski leksikon*, sv. Klombner, Matija (Glonar 1928) podaja zelo skromno in precej negativno podobo tega v razvoju protestantizma na Kranjskem ključnega posameznika.

reda – do protestantskega dela toleranten, podobno kot metliški komtur Zmajič. Najverjetneje je bil dobro seznanjen s prizadevanji Ungnadovega zavoda v Urachu, s katerim so bili tudi preko Klombnerja v rednih stikih metliški reformatorji. Dragolič in Krištof Črnomaljski sta bila od marca 1558 v sporu zaradi posesti dvanajstih hub, ki jih je cerkvi (*Ad pias causas zum Gottesdienst*) namenila Krištofova prednica Elizabeta, Krištof pa jih je hotel izplačati ter vrniti v lastno posest.⁶⁵ Ob pisanju razprave o reformaciji v Beli krajini sem sklepal, da je *katoliški Krištof* prišel v spor z Dragoličem, vendar ta vir pravi le, da se je Krištof namenil izplačati nemški red in si prisvojiti dvanajst hub, zajetih v Elizabetini darovnici.⁶⁶ Nenazadnje bi lahko šlo za dejanje protestantskega plemiča vendar, kot že prikazano, Krištofove pripadnosti reformaciji ne moremo potrditi z nobenim drugim virom. Po smrti očeta, najpozneje leta 1560, je Janez Črnomaljski dedoval stare rodbinske posesti na Kranjskem in se jih odločil prodati. Do leta 1565, ko je bilo gospostvo prodano, meso pa postalo deželnoknežje, v Črnomlju delovanja protestantskih reformatorjev ne najdemo. Prvega predikanta, Ivana ali Janeza Kočeverja (*Hans Gotschwer*), srečamo v Črnomlju šele septembra 1567. Tedaj je pro-

65 ARS AS 306, knj. 7 (1558–1588), tožba s 14. marca 1558: *Der Wolgebornn herr herr Christoff herr zu Tschernembl Clagt heut zu dem Erwürdigen Geysstlichenn herrn Jörgen Dragolitsch der Zeit Pharherr, unnd Commenntheuer zu Tschernembl [...] umb das er vermug verlesenner verschreybung zwelff hueben Satzweiß unnd zway hundert guett ducaten die Ad pias causas zum Gottsdiennt Inhallt der verschreybung, so verlesenn wordenn, von frauen Elspethen säligenn Wentzlein säligenn Töchter vonn Tschernembl, unnd Niclaß des Semenitschen saligen wittiben, geordnet Innen hatt unnd praucht.* Zastavno pismo je po Krištofovem razumevanju določalo, da v kolikor sorodnik vplača glavnico dvesto dukatov, se omenjenih dvanajst hub vrne v njegovo posest (*die ablösung gegen erlegung der hauptsumma zuversteen von denenn Nägsten pluetttsfreundten als Er Clager ist.*), kar se je Krištof tudi namenil storiti. Kanček drugačno branje in stara signatura pri Weiss 2010, 696. Sicer ta odlomek podaja zelo pomenljiv rodoslovni podatek.

66 ARS AS 306, knj. 7 knj. 7 (1558–1588), nadaljevanje razprave v 9. oktobra 1559. Franc pl. Scheyer je tedaj z večino razsodil, da *die ablosung des Satzs nach vermug der Lanndshandvesst nicht zu rechter weil unnd zeyt ersuecht. Demnach ist daselb Satz verjart, unnd der h[err] beklagt von diser Clag ledig und muessig erkennth.*

sil za imenovanje na plačano službo predikanta v Višnji Gori⁶⁷ in je potemtakem v Črnomlju deloval že poprej, vendar ne vemo, kako dolgo. V Črnomlju, najstarejši posesti rodbine Črnomaljskih, njihove podpore reformaciji ni najti.

Da pa je Janez poznal delo reformatorjev na Metliškem in v Marki ter ga podpiral, priča nekoliko poznejši podatek iz imenjske knjige. Leta 1567 je »gospod [Janez] Črnomaljski podaril Gregorju Vlahoviču v Metliki eno hubo in dal pripisati [davčno obveznost] 1 R[enskega goldinarja]«. ⁶⁸ Vlahovič je skupaj s Janezom Tulščakom v Metliki deloval že osem let poprej in tamkaj po besedah Klombnerja zelo goreče širil božjo besedo (Weiss 2010, 691–92, 708–9). Njegovo delo je podpiral posestnik gospostva Metlika, hrvaški ban Peter II. Erdödy, in mu, po mnenju tedaj še večinsko katoliškega mesta neupravičeno, namenil premoženje tamkajšnje Bratovščine rešnjega telesa (Weiss 2010, 708; 2011, 260). Vlahovič, ki je po besedah Klombnerja živel skrajno skromno in se preživljal s kmečkim delom in obrtjo, je v Metliki prvič služboval ravno do leta 1567, nato pa se moral ob knežjem ukazu umakniti v Novo mesto (Weiss 2010, 691–92, 708–9; 2011, 259–61). Prav v ta čas Vlahovičevega pregona iz Metlike in umika v Novo mesto, nedvomno težak čas preizkušnje, spada tudi Janezova darovnica ene hube.

Druga pomembna posest Črnomaljskih je bil grad *Hmeljnik*, središče enega od velikih gospostev v Marki, nedaleč od Novega mesta, ki je sodeč po imenjski knjigi ostal v Janezovi posesti vse do januarja 1569, ⁶⁹ ko je bil prodan Janezu Auerspergu Šumberškemu. Za časa Krištofove

67 Elze 1900, 170, september 1567; Weiss 2010, 697, op. 116, napačno navedeno november 1567.

68 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: 1567[ten] hat d[er] H[err] von Tschernembl, dem herrn Greogren Vlachovitsch zu d[er] Metling 1 hueb[en], geschenkht unnd 1 R zueschreib[en] lassen itd. Na str. 365v: Metling herr Gregor Vlachovitsch 1567[ten] ist Im vom H[err]n hannsen herrn zu tschernembl geschennkht und zuegeschrib[en] worden, vermug aussandt R1. Tega podatka nisem poznal za časa pisanja razprave o Gregorju Vlahoviču in je zaradi tega izostal (glej Weiss 2010, 691–92, 708–9; 2011, 259–61).

69 Sturmberger 1953, 25 op. 12, prodaja Hmeljnika 31. januarja 1569; ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: 1572 dem Herrn Hansen von Aursperg von wegen Hopfenbach zuegeschrieb[en] 124R itd.

posesti tega gradu (do leta 1560) omemb predikantov ali protestantom naklonjenih oskrbnikov na Hmeljniku ne najdemo. Za časa Janezove posesti (do leta 1569) pa je gospostvo med ostalim oskrboval neki Janez Klombner,⁷⁰ prav mogoče nekakšen sorodnik (sin?) že omenjenega Matije. V teh letih, že pred junijem 1563, je na Hmeljniku pridigal neki Gašper in Elze dopušča možnost, da gre za poznejšega ljubljanskega predikanta Gašperja Kumpergerja (Elze 1900, 184).⁷¹ Šest let pozneje, februarja 1569, ko je gospostvo že posedoval Janez Auersperški, pa je tamkaj pridigal Tomaž Jagodič, poznejši vojaški predikant (*Feldprediger*) (Elze 1900, 173; Weiss 2010, 700),⁷² vendar je tamkaj najverjetneje deloval že za časa posesti Črnomaljskih. Oba predikanta sta tako na Hmeljniku lahko pridigala le s soglasjem Janeza Črnomaljskega in njegovih oskrbnikov.

Novi grad pri Boštanju (Obererckenstein) je bil (vsaj) v drugi polovici 16. stoletja fevd Črnomaljskih, ki so ga, tako kot njihova ostala kranjska gospostva, upravljali različni oskrbniki (*Pfleger*). Za časa Kristofa je bil to Dionizij Herman, za časa Janeza Črnomaljskega pa Janez Gnedic (*Gnediz*). Da je Gnedic spadal med protestante, kaže marginalni podatek v enem od pisem Trubarju iz leta 1560, v katerem Klombner piše, da je oskrbnik na Novem gradu še dolžan plačati za Trubarjeve knjige.⁷³ Očitno je Janezovo gospostvo Novi grad v šestdesetih letih upravljal protestantski upravitelj.⁷⁴ Elze pravi, da je na Novem gradu in v bližnjem dvoru Hotemež okoli leta 1566 pridigal Jurij Maček. Ali je že tedaj pridigal tudi na bližnji posesti Janeza Črnomaljskega (Elze 1900, 183), ne

70 Baraga 1995, 311: v treh spisih iz let 1567 in 1568 nastopa *Hans Klombner*, oskrbnik v Hmeljniku.

71 Njegova navedba, da je tedaj Lenkovič kupil gospostvo Hmeljnik, ne drži, saj se je še do leta 1572 vodilo kot davčna obveznost Janeza Črnomaljskega (glej op. 53), ki je tedaj bila prepisana na Janeza Auersperga Šumberškega. O Kumpergerju glej Elze 1900, 178–79.

72 Glej op. 69; Auersperški je pridobil gospostvo konec januarja 1569 in gotovo je februarja isto leto izpričani Jagodič tamkaj deloval že poprej.

73 Kostrenčič 1874, 3–9, 1560, 24. februar, s.l. (Ljubljana): Klombner piše Trubarju in pravi: *Der phleger zw Rohitsch ist euch für puecher 8 ducaten schuldig. Phleger zw Erkhenstein 5½ f. Pregl am Prant auh sovil itd.*

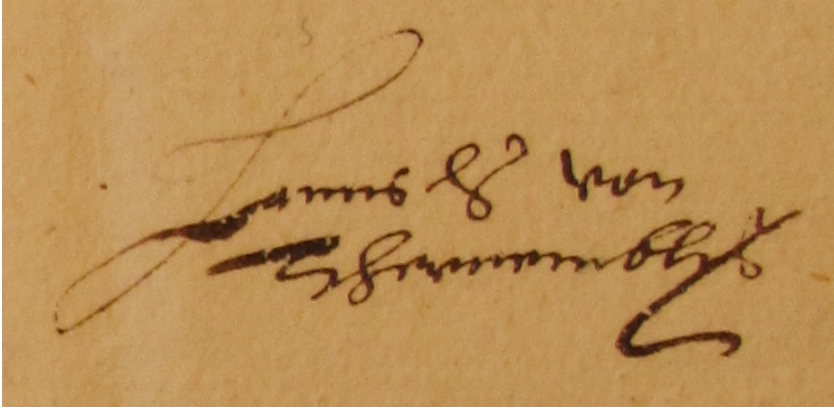
74 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: 1564 [...] *unnd aber dem Hansen Gnediz Rh[einisch] 14 zueschreiben lassen.*

vemo, stik med njima potrjuje prenos nekih posesti tri leta pozneje, ko je Črnomaljski posest okoli štirih hub, ki jih je poprej užival Klombner, »dal prepisati gospodu Juriju Mačku, predikantu na Novem gradu«. ⁷⁵ Maček je tako konec šestdesetih letih s podporo Črnomaljskega in njegovega tamkajšnjega upravitelja Gnedica širil evangelij in pridigal v okolici Boštanja.

Iz dosegljivih virov postane povsem očitno, da moramo v osebi Janeza (IV.), sina Krištofa Črnomaljskega, videti (pomembnega) podpornika reformacije na Kranjskem. Bil je v stikih s tedaj že ostarelim Matijo Klombnerjem in mu maja 1564 namenil nemajhno premoženje, povsem mogoče pa je tudi, da je za Črnomaljske kot oskrbnik služboval Matijin sorodnik Janez Klombner. Janez je materialno podpiral predikante Gregorja Vlahoviča, Gašperja (Kumpergerja), Tomaža Jagodiča in Jurija Mačka. Slednji trije so tudi pridigali na njegovih gospostvih Hmeljnik in Novi grad pri Boštanju (Obererckenstein). Vendar kaže poudariti, da vsi predstavljeni posli, ki dokazujejo podporo Črnomaljskega reformaciji, spadajo v čas med letoma 1564 in 1569, ko je Janez Črnomaljski že redno bival v Gornji Avstriji in opravljal »kranjske zadeve« po svojih oskrbnikih Klombnerju, Hermanu in Gnedicu. Kot se zdi, je bil zadnjič na Kranjskem maja 1564, ko je na tedaj še njegovem gradu Hmeljnik pisal pismo kranjskemu knjigovodji zaradi Klombnerjeve posesti. ⁷⁶ Dve leti pozneje je bil sprejet na gosposko klop gornjeavstrijskih stanov, bil imenovan za odposlanca na cesarski dvor in protestantskega šolskega superintendenta (Sturmberger 1953, 26–27). Tako se prikaže pomembna in zanimiva podrobnost, Janez Črnomaljski je namreč podpiral delo reformatorjev na Kranjskem iz oddaljene Gornje Avstrije, kar nakazuje meddeželne stike in povezanosti, ki jih do sedaj nismo poznali ali vsaj pretirano poudarjali. Seveda je reformatorje podpiral tudi v svoji novi deželi in na njegovih gos-

75 ARS AS 173, knj. 4 (1546–1618), str. 29v: *1569 Jars sein von Khlombner Inhalt[en] aufsannndt wid[er] 4 R[heinisch] zuegeschrib[en] i[st] gult dise yezt vermellt[en] 4 R sein ditz [15]69[ten] Jars wid[er] dem H[err]n Jörg[en] Matschekh predicannt[en] zu erkhenstain zue und da abgethan worden itd.*

76 Glej op. 63.



Lastnoročni podpis Janeza Črnomaljskega. ARS AS 1080, šk. 14, 1564, 10. maj, Hmeljnik.

postvih Windeck in Schwertberg, še posebno po tamkajšnjih lastniških cerkvah, so delovali protestantski pridigarji (Strnad 1857, 185–86). Strnad navaja, da je bil še v 19. stoletju na trgu Schwertberg še viden kamen s stopnicami, na katerega so Črnomaljski ob prihodu iz bližnjega gradu sestopili iz konja ali iz kočije ter se podali peš v cerkev.⁷⁷ Takleni protestant kranjskega porekla, ki je skupaj s svojim potomstvom našel novo domovino v Gornji Avstriji, je tamkaj naredil zelo uspešno kariero. Leta 1592 je nastopal kot deželni namestnik Gornje Avstrije, vse do 1594 pa je bil tudi deželni odbornik (Sturmberger 1953, 26–27). Testament je spisal 7. januarja 1594, umrl 1. avgusta 1595 in bil 12. septembra pokopan v župnijski cerkvi v Schwertbergu.⁷⁸ Preživel ga je nič manj kot dvaindvajset otrok, ki jih je imel s tremi ženami, med njimi tudi znameniti politik in pravnik Jurij Erazem Črnomaljski (1567–1626).

77 Strnad (1857, 186): *aus drei Würfeln bestehenden Stein, wo die Tschernembl von Windeck kommand, das sie häufig bewohnten, abstigen, um sich von da zu Fuss in die Kirche zu begeben.*

78 Strnad (1857, 186) podaja tudi zapis na nagrobniku: *Hanns Herr Von Tschernembl auf Windeck Undt Schwerdtberg, Obrister Erbschggenk in Crain Und der Windischen March, Rom[ischer] Kays[erlicher] Maj[estaet] Rath obiit 1595.*

V peti imenjski knjigi dežele Kranjske, ki se pričinja z letom 1619, je ime Janeza (IV.) Črnomaljskega kot rubrika davčnega zavezanca prečrtano, nato pa je navedeno, da so njihove posesti na Kranjskem, zadnje posesti Črnomaljskih na Kranjskem, pridobili goriški knezi Eggenberg.⁷⁹ Eggenbergi so po Valvasorjevih navedbah januarja 1622 prejeli tudi naslov dednih točajev na Kranjskem in v Slovenski marki, ki so ga vse od nastanka naslova nosili Črnomaljski.⁸⁰ Častni naslov jim je bil podeljen *iz poznanih razlogov (aus bewussten Ursachen)*, kljub temu, da je rodbina Črnomaljskih še živela. Razlog je bil seveda v protestantski upornosti Črnomaljskih in posledični zaplenitvi njihovih posesti in naslovov leta 1619 (Jarc 1990, 129). S tem je bila na Kranjskem izbrisana še zadnja sled prisotnosti tega nekdaj pomembnega, *offterwehnter* (Valvasor 1689, XI 604), rodu.

ARHIVSKI VIRI

ARS: Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.

AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko.

AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko.

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani.

AS 1063, Zbirka listin.

AS 1073, Zbirka rokopisov.

AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko.

79 ARS AS 173, knj. 5 (1619–1661), str. 24 prečrtano: *Herr Hanns Herr von Tschernembl Erbschenk in Crain und die Windischen March*, na str. 24v pa *Herr Hans von Tschernembl 3 [R] 18 [k] z zabeležbo diß gult ist Irer für[stlichen] Gnaden, herrn herrn Hanns Ulrichen fürsten unnd herrn zu Cromau und Eggenberg u[sw] u[sw] aigenthumblichen worden u[sw]*. Ne vemo točno, za katere posesti gre, mogoče so bile povezane z naslovom dednega točaja na Kranjskem, ki so ga januarja 1622 prejeli Eggenbergi.

80 Valvasor (1689, 11–12) ni vedel, kdaj je ta častni naslov nastal, vendar je navedel, da so ga leta 1518 nosili Črnomaljski. Poleg tega pravi, da so 11. februarja 1622 častni naslov dednega točaja, kljub temu da rodbina Črnomaljskih še ni izumrla, *zaradi znanih razlogov (aus bewussten Ursachen)* prejeli knezi Eggenberg.

HHStA: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien.

St. Paul, Benediktiner (1099–1499)

OöLA: Oberösterreichischer Landesarchiv, Linz.

Herrschaft Schwertberg.

VIRI IN LITERATURA

Baraga, Franc. 1995. *Kapiteljski arhiv Novo mesto: regesti listin in popis gradiva*. Acta Ecclesiastica Sloveniae 17. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Becheim, Michael. 1886. »Das Buch von den Wienern.« V *Deutsche National-Litteratur* 11, ur. Joseph Kürschner, 283–386. Berlin; Stuttgart: W. Spemann.

Birk, Ernest. 1853. »Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friderich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen.« *Archiv für Kunde österreichischen Geschichtsquellen* 10: 369–43.

Bizjak, Matjaž, in Miha Preinfalk. 2009. *Turjaška knjiga listin II: dokumenti 15. stole-tja*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.

Bucelinus, Gabriel. 1678. *Germania topo-chrono-stemmatographica, sacra et profana* (IV). Ulm: Christianus Balthasar Kühn.

Chmel, Josip. 1852. »Monumenta Habsburgica (IV).« *Notizenblatt* 3: 43–48.

Dimitz, August. 1875. *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813* (II). Ljubljana: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg.

Elze, Theodor. 1863. *Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts*. Dunaj: Carl Gerold's Sohn.

---.1900. »Die evangelischen Prediger Krains im XVI. Jahrhundert (I).« *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Oesterreich* 21: 159–201.

Fugger, Hans Jacob. 1555. *Die Ehrenspiegel des Hauses Österreich*. Iluminirani rokopis. <https://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0010/bsb00103105/images/>.

Glonar, Joža. 1928. »Matija Klombner (?–1569).« V *Slovenski biografski leksikon: 3. zv Hintner - Kocen*, ur. Izidor Cankar. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. <https://www.slovenska-biografija.si/nsbl/>.

Grafenauer, Božo. 1979. »Obramba proti Turkom ter boj med plemstvom in dežel-nim knezom. Ostritev družbenih nasprotij na podeželju. Reformacijski tokovi.« V *Zgodovina Slovencev*, ur. Meta Sluga, 258–98. Ljubljana: Cankarjeva založba.

von Hoheneck, Johann Georg Adam. 1747. *Die Loebliche Herr Herr Stände, von Her-ren= und Ritterstandt, In dem Ertz=Hertzogthum Oesterreich ob der Ennß* (III). Passau: Gabriel Mangold.

- Jarc, Janko. 1990. »Gospodje Črnomaljski.« V *Dolenjski zbornik*, ur. Jovo Grobovšek, 117–42. Novo mesto: Dolenjska založba.
- Kos, Dušan. 2005. *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Kosi, Miha. 2018. *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«: vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC.
- . 2019. »Graffschafft Möttling.« V *Neumarkt – Möttling – Metlika: nastanek in razvoj mesta od konca 13. do začetka 19. stoletja*, ur. Janez Weiss, 15–97. Metlika: Belokranjski muzej Metlika.
- Kostrenčič, Ivan. 1874. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559–1565*. Dunaj: Carl Gerold's Sohn.
- Leeb, Rudolf. 2009. »Der Missionsgedanke bei Hans Ungnad von Sonneck, Primus Truber und in der lutherischen Reformation.« V *Vera in hotenja*, ur. Sašo Jerše, 255–72. Ljubljana: Slovenska matica.
- Mayer, Franz Martin. 1886. »Über die Correspondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising 1474–1495.« *Archiv für österreichischer Geschichte* 68: 411–501.
- von Muchar, Albert. 1859. »Urkunden-Regesten für die Geschichte Innerösterreichs vom Jahre 1312 bis zum Jahre 1500.« *Archiv für österreichischer Geschichte* 2: 429–510.
- Otorepec, Božo. 1962. »Iz zgodovine gradu Dragomelj.« *Kronika* 10 (1): 1–8.
- . 1996. »Seznam 'deželnih sovražnikov' na Kranjskem in Štajerskem iz okoli 1440 iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1426–1443.« V *Grafenauerjev zbornik*, ur. Vincenc Rajšp, 331–42. Ljubljana: Založba ZRC, SAZU, Pedagoška akademija Maribor, Filozofska fakulteta UL.
- Piccolomini, Aeneas Sylvius. 1600. *Historia rerum Friderici III. Imperatoris*. Helmstadt: Melchior Sustermann.
- Podlogar, Leopold. 1906. *Kronika Črnomlja in njega župe*. Ljubljana: Tomo Zupan.
- Posch, Fritz, in Ferdinand Tremel. 1962. »Reihe der Landeshauptleute der Steiermark von 1236 bis 1918.« *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 6: 61–63.
- Regesta Imperii*. http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/.
- Schwarz, Karl W. 2017. *Der österreichische Protestantismus im Spiegel seiner Rechtsgeschichte*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Smole, Majda. 1982. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Starzer, Albert. 1906. *Regesten aus dem k. k. Archiv für Niederösterreich*. Dunaj.
- Strnad, Julius. 1857. »Geschichte der Herrschaft Windeck und Schwertberg im Lande ob der Enns.« *Archiv für österreichischer Geschichte* 17: 149–207.

- Stumberger, Hans. 1953. *Georg Erasmus Tschernembl. Religion, Libertät und Widerstand: Ein Beitrag zur Geschichte der Gegenreformation und des Landes ob der Enns*. Linz: Oberösterreichischen Landesarchiv.
- Štih, Peter. 1997. *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Štuhec, Marko. 2009. »Nekatera izhodišča sodobnega zgodovinopisja o reformaciji.« V *Vera in hotenja*, ur. Sašo Jerše, 33–44. Ljubljana: Slovenska matica.
- Valvasor, Johann Weichard. 1689. *Die Ehre deß Herzogthumbs Crain*. Nürnberg: Endter.
- . 1993. *Opus Insignium Armorumque*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri SAZU.
- Verbič, Marija. 1980. *Deželnozborski spisi kranjskih stanov 1499–1515* (I). Ljubljana: Arhiv Socialistične republike Slovenije.
- Weiss, Janez. 2010. »Reformacija na Metliškem: prispevek k celovitejšemu razumevanju pojava protestantizma na Slovenskem.« *Kronika* 58 (3): 685–712.
- . 2011. »Gregor Vlahovič (1523–1581), življenje in delo predikanta na meji cesarstva.« *Arhivi* 34 (2): 251–74.
- . 2013. »In conterminiis.« *Med cesarstvom in kraljestvom: študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav*, ur. Petra Svobljak, Miha Seručnik in Vanja Kočevar, 13–82. Ljubljana: ZRC SAZU.
- . 2018. »Darovnici Majnharda III. Goriškega, izdani nemškemu viteškemu redu leta 1251.« V *Križanke*, ur. Luka Vidmar, 52–67. Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografio.
- Zahn, Joseph. 1868. »Das Familienbuch Sigmunds von Herberstein.« *Archiv für österreichischer Geschichte* 39: 293–415.